

Simpozij OBDOBJA 42

Andrej Šurla

Podoba Čehov v slovenskem leposlovju

---

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

PODOBA ČEHOV V SLOVENSKEM LEPOSLOVJU

Andrej Šurla

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Ljubljana
andrej.surla@ff.uni-lj.si

DOI:10.4312/Obdobja.42.345-353

Čehi (in Moravci) so kot literarni liki v slovenski literaturi precej navzoči. Prispevek poskuša pokazati, kako se je skozi čas spreminjala njihova imagološka podoba. Pri tem se opira na ljudsko pesem, Gregorčičevi pesmi, Govekarjevo in Cankarjevo prozo, Murnikovo humoresko, iz prvih desetletij po drugi svetovni vojni na fragmente Kosmačevega in Zupanovega romana ter Šalamunovo pesem, med mlajšimi avtorji pa na Skubica, Čaterja, Cestnika in Liu Zakrajšek.

slovenska literatura, Čehi, imagologija

Czechs (including Moravians) as literary characters have a strong presence in Slovenian literature. This article shows how their imagological character has changed over time. It relies on folk poetry, Gregorčič's poems, Govekar's and Cankar's prose, and Murnik's humor among older literature, on fragments of Kosmač's and Zupan's novels and Šalamun's poetry from the first decades after the Second World War, and on Skubić, Čater, Cestnik, and Liu Zakrajšek among younger authors.

Slovenian literature, Czechs, imagology

1 Uvod

Leposlovne upodobitve drugega naroda najpogosteje odsevajo splošne predstave, ki jih o njem goji ciljna publika, jih včasih ustvarjajo, včasih z njimi polemizirajo, lahko pa so tudi le stranska prvina literarnega dela.¹ Vse to velja tudi za slovenske literarne obravnave Čehov (vključno z Moravci), spremembe v njihovem upodabljanju skozi čas pa pričajo o spreminjanju splošnega pogleda nanje.²

2 Pegam

V slovensko ljudsko slovstvo so Čehi vstopili v podobi Pegama, negativnega junaka ljudske romance Pegam in Lambergar. Literarna zgodovina ve, da je njegova

- 1 V osemdesetih letih 20. stoletja je TV-nadaljevanka *Bolnišnica na koncu mesta* našla pot celo v skladbo skupine Lačni Franz Tisoč modrobelih rožic (album *Slon med porcelanom*, 1984), kjer na vprašanje (v humorno popačeni češčini) o spodnjem perilu medicinskih sester odgovarja glas, posnemajoč govor primarija dr. Sove. Švejk iz Haškovega romana pa je med Slovenci postal poosebitveno poimenovanje češkega slehernika.
- 2 Nabor literarnih del za ta članek gotovo ni popoln. Pri iskanju starejših besedil sem si pomagal s spletnim projektom Wikivir, pri mlajših pa s sugestijami, ki so mi jih, ko sem kot praški lektor slovenskega jezika razmišljal o projektu študentskega prevajanja takšnih tekstov, poslali uporabniki spletnega portala Slovlit.

predloga nekdanji češki husitski bojevnik in nato vojskovodja zadnjih Celjskih grofov Jan Vitovec, ki je v bojih za celjsko zapuščino proti enotam cesarja Friderika IV. vodil vojsko Ulrikove žene Katarine in Goriških grofov. S pravim imenom ga v osmem sonetu Sonetnega venca, ki pove, da pozna slovenska zgodovina le kmečke upore ter »boj Vitovca in ropanje Turčije«, omenja tudi Prešeren (1998: 126). V ljudski pesmi pa je poimenovan z zvočno poenostavljeno izpeljanko iz nemškega imena njegove rodne dežele (Böhmen):

Narodna pesem in pravljica se še živo spominja tega hudega Čeha. Njej je Vitovec samo Čeh, pravi Čeh, Čeh par excellence, ali kakor se je govorilo takrat, Pegam. Pegamovo bojevanje se je zarezalo kmetu tako globoko v spomin kakor boj za staro pravdo, kakor vojne s Turki [...]. (Detela 1910: 6)

Ljudska literarna domišljija je dolgo nepremagljivemu vojaku pripisala tri glave – katerih pravo, srednjo, mu v pesmi odbije Lambergar. V Cegnarjevi (1989: 161) različici iz leta 1858 pa je Pegam poimenovan celo kot »psoglavcec«, kar je izraz za bajeslovna bitja s človeškim telesom in pasjo glavo, ki jih je ljudska domišljija v eni sapi s Turki oz. kot njihove plenilske in nasilne predhodnike označila za povzročitelje največjih strahot, povzročenih na naših tleh.³ Na Turke se je na Slovenskem v srednjem veku gledalo kot na krute krivoverce, zato morda ni prepogumno sklepati, da je razlog za poimenovanje Pegama s psoglavcem Vitovčeva vloga v husitskem gibanju, ki se je na Češkem v prvi polovici 15. stoletja s katoliki okoli 15 let spopadalo v zelo krvavih vojaških bojih.

3 »Bratje Čehi«

Od obdobja narodnega preporoda in romantike do razpada monarhije Čehi v slovenski zavesti niso več grožnja, ampak navdih.⁴ Okrepljeno prizadevanje za utrjevanje nacionalne samozavesti in želja po medsebojnem spoznavanju ter podpiranju sta najbrž tudi sad panslavističnih idej, ki so na Slovenskem vsaj med razumniki močno odmevale.⁵ Simon Gregorčič je v dveh pesmih obeležil slovensko »romanje« v Velehrad. V Velegrajski kugi (1888) beremo o Pragi, da »tam vzajemnost slovanska [...] stalno ima bivališče« (Gregorčič 1888: 115–118), druga, Bratom Čehom o prihodu na Slovensko (1887), pa odnos do adresatov pokaže že v naslovu. Pesnik

3 Skoraj do poistovetenja psoglavcev s Turki pride v otroški domišljiji pripovedovalca Jurčičevih *Spominov na deda* (1863): »[J]az pa sem si naslikal v mladi fantaziji (če sem že imel katero) te strašne pošasti, ki so jim rekli psoglavci in Turki [...].« (Jurčič 1961: 7).

4 *Kmetijske in rokodelske novice* so julija 1885 objavile članek Čehi pa Slovenci, v katerem so Čehi predstavljeni kot »uzor duševnega razvitka in gmotnega blagostanja«. Češki narod da se »v krogu avstrijskih narodov enako odlikuje po svoji narodni zavesti, kakor tudi po vedah in uzorni spretnosti in razumnosti v vseh strokah obrtnišva«. Kot »prvoborniki za narodno enakopravnost« so Čehi v članku razglašeni za naravne zaveznike slovenskih dunajskih parlamentarcev (Čehi pa Slovenci 1885: 240).

5 Ob intenzivnem medsebojnem zanimanju intelektualnih in umetniških avtoritet za duhovno/literarno produkcijo smo si Slovenci po čeških vzorih kultivirali tudi jezik, tako besedišče kot črkopis. Ilirsko navdušenje nad Čehi opisuje npr. razprava Andraža Ježa o Vrazovih obiskih Prage (Jež 2014). Seveda pa ne smemo spregledati Prešernove zavrnitve Kollárjevega reduciranja slovanskih literatur, zapisane v »zabavljivem napisu« Bahači četvero bolj množnih slave rodov (1845) (Prešeren 1998: 104).

pozdravlja »slavni in hrabri rod« potomcev mitoloških ustanoviteljev Prage Libuše in Čeha. Navdušen je nad bratskim sprejemom, ki so ga bili deležni Slovenci v Pragi, in očaran nad vsem, kar je videl. Narava, mesta in gradovi mu pričajo o veličastni zgodovini, aktualno stanje duha pa o goreči domovinski ljubezni: »Ta ogenj vaš smo mi čutili, / saj grel nas vaših src je žar, / navdušenje pri vas smo pili / za domovinsko sveto stvar.« Zdaj da Čehi spet zmagujejo, a ne z mečem, temveč z izobrazbo in kulturo: »Svetovne zmage že odnaša / zdaj češki um in češka dlan, / povsod zmaguje godba vaša, / povsod vaš spev je slavno znan!« (Gregorčič 1987: 1)

Tri leta prej je bil v pripovedi Vinko enako navdušen Josip Stare (1884: 541–542):

Če prideš v Prago, [...] takoj te prevzame neko neznano čustvo; ne véš, kaj je, ali vse ti kaže, da si stopil na sveta tla človeške omike. Kamorkoli se ozreš, povsodi se tvojim očem kažejo ostanki minulih časov, srečnih in nesrečnih [...]. Že le-ti spomini obdajajo Prago z nekim pesniškim čarom ter jo povzdigujejo nad mnoga bližnja in dalnja mesta. Pa to ni vse. Praga je tudi še dan danes središče višje omike in živo srce naroda češkega.

Sodelovanje obeh narodov je doživelo materialni in duhovni vrhunec na prelomu 19. in 20. stoletja, ko je na Slovensko prišlo veliko češkega kapitala,⁶ številni Čehi pa so delovali v najpomembnejših slovenskih kulturnih inštitucijah.⁷ Gledališko sodelovanje in korist, ki smo jo imeli od tega Slovenci, je leta 1892 hvalil Anton Trstenjak (1892: 110):

Od onega časa, ko se je otvorilo Narodno divadlo in ko so Slovenci jeli prirejati posebne vlake v Prago, uplivalo je občevanje s Čehi najblagodejnejše na naše razmere. Čehi so nam naše obiske vračali in nam jih še vračajo; [...] in tako smo se seznanili s češkimi rodoljubi in sklenili ž njimi pravo češkoslovensko uzajemnost. [...] S prevodi čeških iger obogatili smo si slovenski repertoar v velikem številu.⁸

Da je bilo občudovanje obojestransko, beremo tudi v *Mojem z'ivljenju* Janeza Trdine (1906: 31):

V gimnaziji me je učil prvi dve leti do svoje smrti profesor Heinrich, rojen Moravec. Mož ni znal slovenski, ali je bil ves navdušen za Čeha in njih zgodovino in je spoštoval tudi naš narod. Govoril je često, da sta Čeh in Kranjec brata po krvi in jeziku.

6 Pomembno vlogo pri krepitevi češkega vpliva je odigrala češka banka Slavia. Ta je v publikaciji, ki jo je izdala leta 1919 ob svoji 50-letnici, zapisala, da je z ustanovitvijo ljubljanskega generalnega predstavništva ustvarila možnosti za »poznejše akcije, ki jih je od tistega časa izvajal [...] na slovanskem jugu češki kapital.« Poudarjeno pa je tudi, da banka Slovincem ni prinašala koristi le na »narodnogospodarskem polju«, ampak je s samoiniciativnim izborom slovenščine za jezik komunikacije s sodiščem postala »izstopajoča bojevnica za jezikovne pravice slovenskega naroda« (prev. A. Š.) (*Banka Slavie 1869–1919* 1919: 153, 157).

7 Poleg npr. teatroloških razprav Dušana Moravca, muzikoloških Matjaža Barba in arhitekturnih Damjana Prelovška se tudi temu sodelovanju posvečata kolektivni konferenčni monografiji *Vzájemným pohledem / V očeh drugega [...]* (2011) in *Sto let slovenistiky na Univerzité Karlově v Praze [...]* (2014).

8 Trstenjak poudari tudi, da so se češki dramatikci odpovedali tantomam za prevajanje in uprizorjanje svojih iger ter da je na razne načine pomagalo tudi samo gledališče: »[...] Iz Prage dobivamo dragocene kostume na posodo. [...] Naši igralci zahajajo o počitnicah v Prago in nahajajo v ravnateljstvu in režiserjih najboljše učitelje in svetovalce. [...]« So pa na slovenskih odrih kariere začeli tudi kar številni češki igralci, med njimi kasnejša pomembna člana praškega Narodnega divadla Růžena Nasková (tedaj še Nosková) in Rudolf Deyl starejši.

Na prelomu stoletja je slovensko-češko prijateljstvo poudarjeno tudi na primeru treh vojakov (dveh Slovencev in Čeha) v zgodbi Bankirjeva hči, ki jo podpisuje pisec s psevdonimom Dragoš (1896: 1):

Razumeli smo se mej seboj, kakor bi bili sinovi jedne matere; delili smo vse; kar je imel jeden, imeli smo vsi, kamor je šel jeden, tjekaj sta šla druga dva.

Prav tako leta 1896 je Fran Govekar (1926: 4) v »sliki iz delavskega življenja«
Socialist na temo slovensko-češke naklonjenosti cepil socializem. Obupanega Ružičko, ki je po svoji intervenciji za kolektivni dvig plač ostal brez službe in ne more dobiti zdravnika za svojega na smrt bolnega otroka, opazi na ulici skupinica slovenskih študentov:

Eden izmed četvorice pa je pristopil [...] ter ga nagovoril: »Prijatelj, vi ste Slovan! [...]«
[...] »O, Čeh, Čeh, naš brat!« [...] »Živela češko-slovenska vzajemnost!« [...].
Brat bo bratu iskušal pomoči! [...] In vsi izkažejo svojo solidarnost tako, da Ružički izročijo ves denar, kar ga imajo pri sebi [...].

Dečka žal ni več mogoče rešiti, krivdo pa mladi zdravnik pripiše kapitalizmu:

Okrutnost brezsrčnega kapitalista je kriva te smrtne žrtve ... Lakota, mraz je povod boleznim in večini smrtnih slučajev v najubornejših delavskih slojih ... Evo vam slučaja! – Ne pozabite ga, pomnite ga za življenje in svoje delovanje – zlasti ti, jurist Fran!

Precej Čehov in Moravcev najdemo tudi pri Ivanu Cankarju, največ v zbirki črtic *Za križ em* (1909). Po življenjski usodi so praviloma podobni Govekarjevemu Ružički: z moravskega podeželja so se priselili v dunajska predmestja, kjer trpijo bedo.⁹ Cankar jih s Slovenci izrecno ne sooča; kadar prvoosebni pripovedovalec omeni, da se je s katerim srečal, svoje nacionalne pripadnosti ne poudarja. Pisatelju služijo za internacionalizacijo delavske problematike, s poudarjanjem njihovega nenehnega hrepenenja po podeželski idiliki rodne dežele pa naredi njihovo usodo še bolj tragično (Šurla 2020).

4 Vojaki, glasbeniki in »gospod Čeh«

Po razpadu monarhije po koncu prve svetovne vojne Čehi in Slovenci nenadoma nismo bili več sodržavljeni, kar pa medsebojnih stikov in vplivov vse do konca naslednje velike vojne ni okrnilo. Liberalni intelektualni krogi so se še naprej navduševali nad Masarykom: leta 1930 so izdali knjigo njegovih razprav *Masarykova čitanka*, tedaj pa je postal tudi častni član ljubljanske univerze.

V letih svežih spominov na prvo svetovno vojno slovensko leposlovje spet ponudi tudi češkega vojaka. V zgodbi Angela Cerkvenika (1921: 2) Padel za domovino se ta kljub neizogibni kruti kazni zavzame za pred tem po nedolžnem kaznovanega sovojaka.

⁹ Jana Koudelková (2013: 141–142) v razpravi Češi ve Vidni / Tschechen in Wien poroča, da je leta 1900 blizu 600.000 Čehov in Slovakov – od pomožnih delavcev in gospodinjstkih pomočnic do obrtnikov – tvorilo četrtno vseh prebivalcev Dunaja.

Pri nekaterih čeških literarnih osebah je izpostavljen tudi glasbeni talent ali vsaj poskus hlajenja duše s petjem ali igranjem na kak instrument. Aleksander Urnkar (1927: 2) pa se je češke navezanosti na glasbo dotaknil posredno, s frazeološko primero, uporabljeno v zgodbi *Gospod kaplan* (1927):

Časih smo pravili, da sliši človek na šentjanžvevo noč vso prirodo. Tebi je menda vse življenje ena sama šentjanževa noč, prišel si z rožo-šentjanževko na svet, s tem čudovitim ključem do vse prirodne skrivnosti, prišel si z njo na svet kakor Čeh z vijolino.

Leta 1921 je v humoreski *Ženini naše Koprnele*¹⁰ Rado Murnik (1921: 54–55) Čeha upodobil komično. Nima imena, je le stereotipen »gospod Čeh«, navdušen Slovan in telovadec, sokol:

[...] Zjutraj je gospod Čeh še v postelji žvižgal sokolsko koračnico in je po zajtrku za kratek čas po rokah korakal po sobi gor in dol. Gospod Čeh hodi po rokah bolj varno kakor drugi po nogah, tako izboren telovadec je.

Stereotipno češke so tudi njegove prehranjevalne želje, katerih središče so cmoki, »knedliki«:

Gospod Čeh posebno rad uživa češpljeve cmoke. Nekega dne je rekel, da bo vzel samo tako za ženo, ki bo znala dobro kuhati, posebno pa močnate jedi.

Zgodba je postavljena v čas prve svetovne vojne, ko so se na Češkem, tudi z močno podporo poznejšega prvega češkoslovaškega predsednika Masaryka, odločno zavzeli za ukinitve avstro-ogrske monarhije. Z ozirom na to je stereotipno tudi Čehovo neprestano kritiziranje Avstrije in Nemcev ter njegovi poskusi izigrati državni aparat ter se izogniti služenju v vojski:

Pozneje je še večkrat hrabro padel na polju slave, toda hudobni avstrijski zdravniki so ga vselej hitro zopet ozdravili in ga pognali nazaj na nevarno fronto. Nazadnje pa se je le srečno izmazal. Našel je poštenega češkega zdravnika, in ta mu je naredil spričevalo, da je popolnoma sposoben za invalida.

5 »Slovani. Kakopak.« In Švejk

Po drugi svetovni vojni, zlasti po ohladitvi političnih odnosov med Jugoslavijo in Informbirojem leta 1948, se je javno zanimanje za Čeha zmanjšalo, splošno vedenje o njih pa je postalo podcenjevalno stereotipno. Kljub temu v *Kosmačevem Pomladnem dnevu* (1953) v zgodbi, ki se dogaja med prvo svetovno vojno, bodočega Kadetkinega očeta pripovedovalčev dedek vzljubi prav zaradi njegove narodnosti. Ko ob nesporazumu ob pritrilnici »ano« pove, da je Čeh, Slovan, namreč dedek zadovoljno prikima in ga potreplja po rami: »Slovani. Kakopak. To pa.« (Kosmač 2004: 117) Kadetu pripade v romanu tudi vloga glasnika političnih sprememb. Med enim od številnih obiskov mu na tla pade krožnik in se razbije, njegova reakcija pa preraste v preroško napoved razpada monarhije:

Sklonil se je in naglo pobral krožnik, ga sestavil in z obema rokama stisnil, da je bil videti cel, pogledal deda in mamo ter glasno rekel: – To Avstrija. – Nato je razklenil

¹⁰ Krčevito iskanje ženina je morda metafora iskanja političnega partnerstva po razpadu monarhije.

roke, da je krožnik spet padel na tla in se znova razletel, pokazal s prstom razbitine in s škodoželjnim glasom povedal: – To Avstrija – jutri ... (Kosmač 2004: 124)¹¹

V *Menuetu za kitaro (na petindvajset strelav)* (1975) Vitomila Zupana (2004: 88) pa se posredno pojavi Švejk. Haškov literarni junak je v romanu omenjen večkrat, v pogovoru o partizanstvu skozi pridevnik:

Hrano imaš, ležišče imaš, drugo gre pa vse »v rok službe«. [...] Pravila službe so samo ena: ne sprašuj in se ne sili nikamor; razpored pride sam. Bil sem mu hvaležen za pouk. Ko sem gledal za njim, sem se zazdel sam sebi [...] tako švejkovski, da sem se moral nasmejati.

6 »Češka pač, jebiga« ...

V novem tisočletju smo dobili Slovenci najmanj dve romaneskni besedili, ki postrežeta tako s paleto stereotipnih pogledov na Čehe kot s kritično reakcijo nanje. Na le nekaj straneh romana Dušana Čaterja (2004: 147–150) *Ata je spet pijan* (2002), na katerih spremljamo peripetije skupine Slovencev na izletu v Pardubice in Prago, najdemo kup podcenjujočih predstav, ki so jih fantje prinesli s seboj:

Pardubice so nas pričakale, vsaj mene, da ne posplošujem, kot sem konec koncev pričakoval. Okoli enajstih zvečer je bilo vse prazno, mesto [...] je bilo zavito v temo. Žive duše nikjer. Češka pač, jebiga. [...] Pardubice da so čista štala, je bilo slišati iz naših ust. In potem še besede, kot so: vukojebina, bogu za hrbtom, jebeni vzhod, Bukarešta, Tirana, pasmater ipd.

Fantje naslednji dan ugotovijo, da je bila težava le v tem, da so zgrešili mestno središče, ki pa je še kako živahno. V teh okoliščinah sledi pripovedovalčevo modrovanje o Čehinjah:

Ne vem, če veste, da so tri svetovno najbolj znane, sploh najbolj plačane porno zvezde ravno Čehinje? Pa so res! Blond, z modrimi očmi, ki kar prevrtajo vate, res. Hranjene z domačim krompirjem, zeljem in z nehibridno govedino so in še vedno z veseljem razkazujejo svoje bujne obline.

Seveda ne bi šlo niti brez popivanja »po češko«:

[...] Ti Čehi vedno sedijo sami zase, gledajo predse in v svoj vrček, z ostalimi ne spregovorijo niti besede, pa čeprav se vsak dan videvajo v taisti oštariji. [...] Sedijo tako vsak zase, se z dlanjo držijo za čelo, natararica pa pred njih pridno postavlja vrčke s pivom, jim na podstavke z vsakim novim vrčkom naredi črtico, potem pa se hlapci odmajejo do šanka, plačajo, in se brez vsakega adijo ali kakršnegakoli pogleda proti sopivcem odmajejo v noč. Češka, jebiga.

Izvedo tudi vse o pripravi na Češkem priljubljenega absinta ter dobimo celó kulinarično »ekspertizo«:

Češka kultura hranjenja je dokaj nenavadna, če se mene vpraša. Krompir, riž, knedle, karkoli pač naročiš, jebiga, in meso, ribe, pohan sir, kar si poželiš, ter solato,

¹¹ Kadetova napoved zrcali proti koncu prve svetovne vojne prevladujoči češki odnos do monarhije, ki je doživel vrhunec 28. 10. 1918 z razglasitvijo samostojne na nacionalnem principu ustvarjene češkoslovaške države.

kakršnokoli, vse to dobiš na enem samem krožniku. Nič ločeno. Juha, edino. Juha je ločena od ostalih jedi, sicer pa vse skupaj dobiš v eni porciji, pa, ajde, navali, hlapec!

Da, »hlapec«, češko poimenovanje fanta, dečka. Čater v svojo pripoved duhovito vključuje tudi Slovencem znane češke besede.

Andrej E. Skubic (2006: 32–35) se v romanu *Popkorn* (2006) s stereotipi o Čehih cinično spopade. Da je prvoosebni pripovedovalec, ki kot turistični vodič v Prago pripelje skupino slovenskih turistov, Čehom naklonjen, pokaže že njegov odziv na napis na avtokleparški delavnici:

Pripeljemo se mimo table, na kateri piše: Autoklempiržstvi, oziroma z unimi njihovimi čudnimi črkami. Pa dobro, te Čehe človek mora imeti rad. Pa kakšen lep jezik je to.

V nadaljevanju se vodič odkrito posmehuje predstavam, s katerimi da so na izlet prišli turisti:

Na Vaclavskih sem jih spustil, da naj se grejo malo sami sprehodit. [...] Ena polovica se jih je direktno dol počila tam na licu mesta pa si ni upala nikamor. [...] Za vogalom [...] zihér nanje prežijo postkomunistični ubijalci pa psihopati v sandalih s štumfi gor.

Ob obisku trgovine z alternativno glasbo pa Prago izrecno postavi nad Ljubljano:

Tam sem se spravil brskat po policah [...] [I]majo neodvisno muziko iz cele Vzhodne Evrope, vse to pa v čisto intimnem klubu, poceni pijača, projekcije filmov pa tako. Ko bomo v Ljubljani imeli tudi še kje zraven tak neortodoksen asortima, bomo vsaj res ena metropola.

Brutalno intenzivno se Čeh, slikar Kupka, pojavi v pesmi Tomaža Šalamuna *Srečanje s Kupko* iz zbirke *Sončni voz* (2005): »Zaletel sem se v Kupko. / Srečal sem ga na cesti. / Bil je samo Čeh, prasec, / že davno mrtev.« Imagološko relevanten vzrok takšnega ožigosanja bi težko našli. Menim, da gre (le) za pesniški produkt intenzivnega toka zavesti.¹²

Imagološko nevtralna je tudi pesniška zbirka v Pragi živečega Andraža Poliča *Ona je mesto* (2013), katere rdeča nit so sicer ljubljanska, praška in newyorška »simbolična mesta«, a njene pesmi, kot v predgovoru poudarja Milan Dekleva (2013: 3), »tvorijo zemljevid sleherne eksistence«.

O stereotipnosti pa se da razmišljati ob zgodbi *Dobro jutro, Žižkov!* (2021) pisateljice Liu Zakrajšek. Pripovedovalka doživlja sosede in ostale domačine, s katerimi ima kaj opravka med študijskim bivanjem v Pragi, kot nerazumevajoče in nekomunikativne, celo estetsko problematične; takšni sta npr. soseda Eva, ki »[i]ma močan vonj po kani in vazelinu in vedno nosi vsaj dve številki premajhne balerinke«, ter »koščena prodajalka s pobeljeno kito, ki se nikoli ne nasmehne« in ob njenih pozdravih le »lepo srepo bulji« vanjo. Zanimarjeni sta tudi stavba, v kateri dekle prebiva, in okolica. Tole seveda ni niti kritika teh opisov (saj gre pri njih vendarle lahko za podajanje realnih doživetij mlade tujke v socialno degradiranem okolju, kar Žižkov deloma je) niti kritika literarnosti teksta. Je pa dejstvo, da sodi zgodba zaradi

12 Temu pritruje tudi nadaljevanje pesmi, saj se fokus hitro prenese na čisto drugo pesniško podobo.

tako predstavljenega dogajalnega prostora med besedila, ki v ciljni publiki hote ali nehotе utrjujejo stereotipna predvidevanja o realnih okoljih, v katera so postavljena.

Zelo neposredno je s Prago povezana tudi zgodba Spopad v pivnici Pri zlatem sidru (2010) Mareta Cestnika (2010: 238).¹³ Fantje ob pivu in fernetu predebatirajo številne teme od življenja v Pragi in njenega turističnega utripa ter znamenitosti preko zgodovinske zavesti obeh narodov do zvočnosti češčine. Medsebojne naklonjenosti poln pogovor doseže vrh z izjavo »Naj živi slovanska zaveza!«

Povsem na koncu pa še odstavek o besedilu, v katerem Čehi sploh ne nastopajo, se pa v njem pojavi njihov popularni frazeološki odmev. Ko v samem začetku romana *Čefurji raus!* (2008) Gorana Vojnoviča (2008: 7) prvoosebni pripovedovalec razmišlja o ljubljanskih nogometnih kolektivih, za katere bi lahko navijal, kategorično zavrne klub Slovan, ker da je navijati zanj »češko«, torej absurdno. Pisatelj izraza ni zapisal z mislijo na Čehe, zato se ta omemba dotika kvečjemu obroba literarne imagologije, vseeno pa sodi vsaj v najširši nabor čeških odmevov v slovenski literaturi.

7 Zaključek

Čehi so kot motiv in/ali tema obrobna stalnica slovenske literature. Ljudska pesem nam je v Pegamu ponudila posebitev predstav o (husitskih) Čehih. Kasneje smo jih v žaru ideje slovanske vzajemnosti občudovali in imeli za vzor, v dobi razcveta industrializacije in kapitalizma pa so usode čeških delavcev služile tematiziranju družbene nepravilnosti. V dvajsetih letih 20. stoletja je v Murnikovi humoreski Čeh humorno stereotipiziran, stereotipi pa odzvanjajo – ali kot prvina humorja ali pa kot iztočnica za njihovo zanikanje – tudi v sodobni slovenski literaturi.

Viri in literatura

Banka Slavie 1869–1919, 1919. Praha: nákladem vlastním. 153–157. *Banka Slávie 1869-1919*: Free Download, Borrow, and Streaming: Internet Archive.

CEGNAR, France, 1858: Pegam in Lambergar. *Slovenski glasnik* I/6. 161–164. Pegam in Lambergar (France Cegnar) – Wikivir (wikisource.org)

CERKVENIK, Angelo, 1921: Padel za domovino. *Kres* I/1, 2. 1–4, 21–25.

CESTNIK, Mare, 2010: Spopad v pivnici Pri zlatem sidru. *Otočje* O II/3. 229–240.

ČATER, Dušan, 2002: *Ata je spet pijan*. Ljubljana: Študentska založba, Stržišče: KUD Otočje.

Čehi pa Slovenci, 1985: *Kmetijske in rokodelske novice* XLIII/30.

DEKLEVA, Milan, 2013: O pesniški zbirki. Andraž Polič: *Ona je mesto*. Murska Sobota: Franc-Franc.

DETELA, Fran, 1910: *Pegam in Lambergar*. Ljubljana: Slovenska matica in Matica hrvatska.

DRAGOŠ, 1896: Bankirjeva hči. *Slovenski narod* XXIX/98.

GOVEKAR, Fran (Savič, Marijan), 1926: Socijalist. Slika iz delavskega življenja. *Prosveta* XIX/158, 159.

GREGORČIČ, Simon, 1887: Bratom Čehom o prihodu na Slovensko. *Soča* XVII/35.

GREGORČIČ, Simon, 1888: Velegrajska kuga. *Poezije II*. Ljubljana: J. Gorup.

JEŽ, Andraž, 2014: Ozadje Vrazovih obiskov Prage v letih 1845 in 1848. Alenka Jensterle-Doležalová, Jasna Honzak Jahić, Andrej Šurla (ur.): *Sto let slovenistiky na Univerzitě Karlově v Praze: pedagogové a vědci ve stínu dějin*. Praga: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 263–272.

¹³ Kot je med gostovanjem v Pragi povedal pisatelj, jo je napisal po resničnem druženju s češkimi prijatelji.

- JURČIČ, Josip, 1961: Spomini na deda. *Zbrano delo* 1. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- KOSMAČ, Ciril, 2004: *Pomladni dan*. Ljubljana: DZS.
- KOUDELKOVÁ, Jana, 2013: *Češi ve Vídni / Tschechen in Wien*. Brno: Jihomoravský kraj, Kreis Südmähren. <https://www.kr-jihomoravsky.cz/Default.aspx?PubID=224092&TypeID=7>
- MURNIK, Rado, 1921: Ženini naše Koprnele (poglavje Drugi ženin). *Plamen* I/5.
- POLIČ, Andraž, 2013: *Ona je mesto*. Murska Sobota: Franc-Franc.
- PREŠEREN, France, 1998: *Poezije in pisma*. Uredil Janko Kos. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- SKUBIC, Andrej E., 2006: *Popkorn*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- STARE, Josip, 1884: Vinko (4. poglavje). *Ljubljanski zvon* IV/9. 541–546.
- ŠALAMUN, Tomaž, 2005: Srečanje s Kupko. *Sončni voz*. Ljubljana: Študentska založba.
- ŠURLA, Andrej, 2020: Čehi (oz. Moravci) v Cankarjevi literaturi. Alenka Jensterle-Doležal (ur.): *Z Lublaně přes Vídeň do Prahy: (Ivan Cankar a jeho současníci) = Iz Ljubljane preko Dunaja v Prago: (Ivan Cankar in njegovi sodobniki)*. Praga: Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna. 125–136.
- TRDINA, Janez, 1905, 1906: Moje življenje. *Ljubljanski zvon* XV. Moje življenje (Janez Trdina) – Wikivir (wikisource.org)
- TRSTENJAK, Anton, 1892: *Slovensko gledališče. Zgodovina gledaliških predstav in dramatične književnosti slovenske*. Ljubljana: Dramatično društvo v Ljubljani.
- URANKAR, Aleksander, 1927: Gospod kaplan. *Amerikanski Slovenec* XXXVI/2–5. Gospod kaplan – Wikivir (wikisource.org)
- VOJNOVIĆ, Goran, 2008: *Čefurji raus!*. Ljubljana: Študentska založba.
- ZAKRAJŠEK, Liu, 2021: Dobro jutro, Žižkov! *Literatura* XXXIII/357. 81–95.
- ZUPAN, Vitomil, 2004: *Menuet za kitaro*. Ljubljana: DZS.